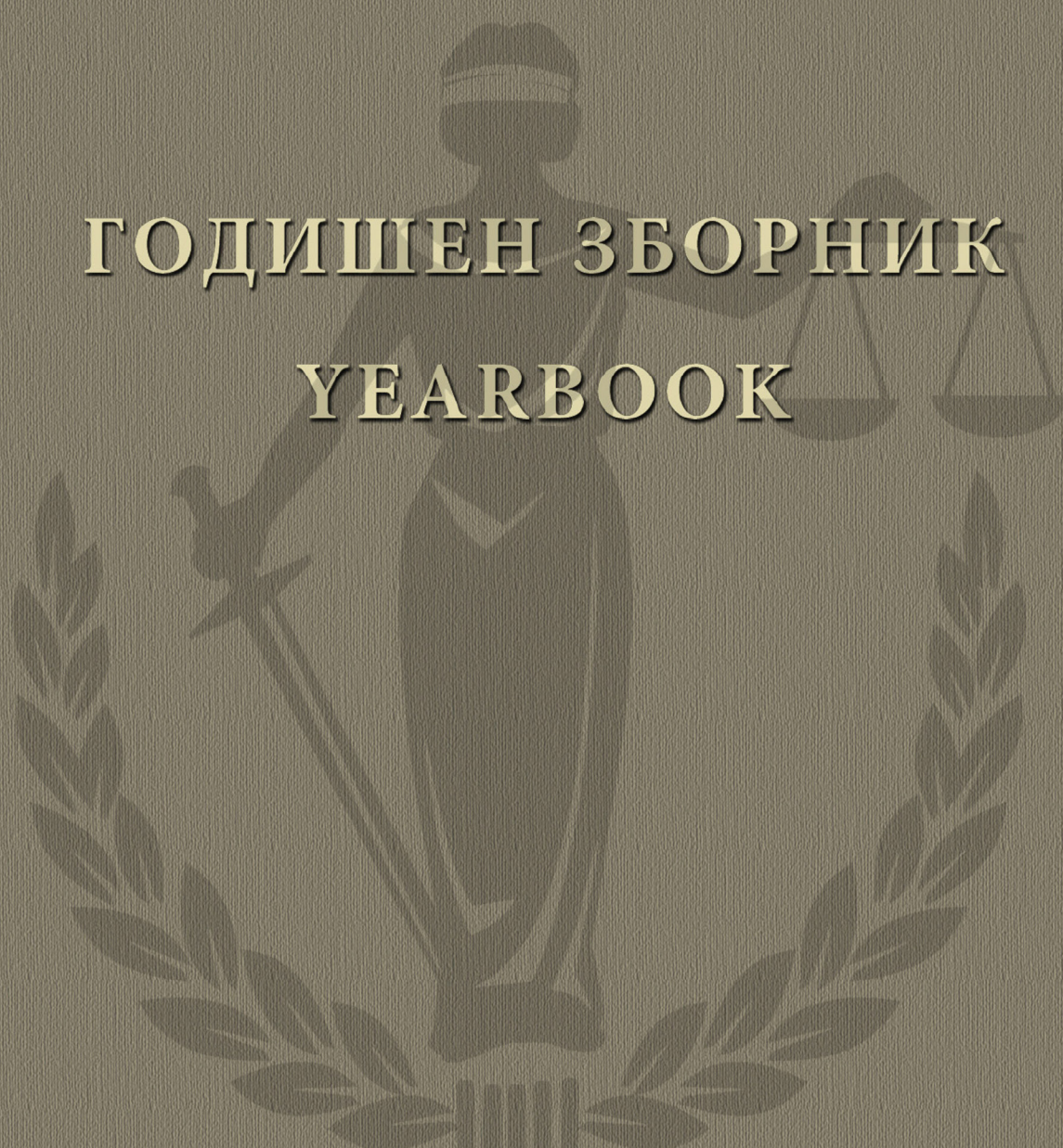

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-8713

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK

ГОДИНА 10

VOLUME X

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF LAW

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ**

ISSN 1857-8713

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2020**

**YEARBOOK
2020**

ГОДИНА 10

VOLUME X

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF LAW**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF LAW**

За издавачот

Проф. д-р Олга Кошевалиска
For the publisher:
Assoc. prof. Olga Koshevaliska, Ph.D

Издавачки совет

Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Лилјана Колева Гудева
Проф. д-р Јован Ананиев
Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Editorial board

Prof. Blažo Boev, Ph.D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph.D.
Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D

Меѓународен програмски комитет

Проф. Д-р Јован Ананиев,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија
Проф. Д-р Јадранка Денкова,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија
Проф. Д-р Жан Пол Ленер,
Универзитет на Луксембург, Луксембург
Проф. Д-р Аленка Верболе,
Универзитет на Љубљана, Словенија
Проф. Татјана Петровна Суспицина,
Московска Правна Академија, Русија
Проф. Габриела Белова,
Југозападен Универзитет
„Неофит Рилски“ - Бугарија

International Editorial board

Prof. Jovan Ananiev, Ph. D,
Goce Delcev University - Shtip
Prof. Jadranka Denkova, Ph. D,
Goce Delcev University - Shtip
Prof. Jean Paul Lehnrs, Ph. D,
University of Luxembourg
Prof. Alenka Verbole, Ph. D,
University of Ljubljana
Prof. Tatjana Petrovna Suspiciina,
Moscow State Law Academy
Prof. Gabriela Belova,
South West University
“Neofit Rilski” - Bulgaria

Редакциски одбор

Проф. д-р Јован Ананиев
Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска
Проф. д-р Борка Тушевска Гавриловиќ

Editorial staff

Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D.
Prof. Borka Tuševska Gavrilovikj, Ph. D

Главен уредник

Проф. д-р Олга Кошевалиска

Managing editor

Assoc. prof. Olga Koshevaliska, Ph.D

Одговорен уредник

Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Editor in chief

Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D

Јазично уредување

Весна Ристова
(македонски јазик)

Language editor

Vesna Ristova
(Macedonian)

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Правен факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office

Goce Delcev University – Štip
Faculty of Law
Krste Misirkov 10-A.,
PO box 201, 2000 Štip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА

АМБАРКОВ НИКОЛА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ НА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА 25 ГОДИНИ ПО ДЕЛТОН	5
АПАСИЕВ ДИМИТАР ФОРМАЛНО-ПРАВНИТЕ ПРИЧИНИ ПОРАДИ КОИ Т.Н.. „ЗАКОН ЗА УПОТРЕБА НА ЈАЗИЦИТЕ“ НЕ Е ЗАКОН - CASE STUDY -	15
АТАНАСОВСКА – ЦВЕТКОВИЌ АНЕТА РИМСКИОТ МАНДАТУМ (ДОГОВОР ЗА ПОЛНОМОШНО) ВО СРПСКИОТ ГРАЃАНСКИ ЗАКОНИК НА ХАЌИЌ	23
ГАЛЕВА ЈОРДАНКА ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ И МУЛТИКУЛТУРНИ АСПЕКТИ ВО КРАЛСТВОТО ДАНСКА И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	33
ДОНЧЕВСКА БИЛЈАНА ГЕНЕЗАТА НА ПРАВНАТА ЗАШТИТА НА БАЗИТЕ НА ПОДАТОЦИ ВО САД, ЕУ И МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО	45
ЃОРЃИЕВА ДИЈАНА, СТОИЛЕВА ЗОРИЦА, ЃОРЃИОСКА ЕМИЛИЈА ВОНРЕДНИ ПРАВНИ ЛЕКОВИ ВО ШПАНСКОТО ГРАЃАНСКО ПРОЦЕСНО ПРАВО	57
ЈОВАНОВА ЕВА, ДИМИТРИЕВСКИ ДЕЈАН КАКО ДО ПОГОЛЕМА БРОЈНОСТ НА ПРАТЕНИЧКИ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА?	65
ЈОСИФОВИЌ ИВИЦА ЕВРОПСКОТО КРИВИЧНО ПРАВО И ЗАЕМНАТА ДОВЕРБА ВО КРИЗА: СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ	75
КОЕВСКИ ГОРАН, ТУШЕВСКА ГАВРИЛОВИЌ БОРКА, СПАСЕВСКИ ДАРКО АНАЛИЗА НА МОЖНОСТА ЗА ВОВЕДУВАЊЕ НА ДРУШТВО СО ОГРАНИЧЕНА ОДГОВОРНОСТ СО ЕДНО ЕВРО ОСНОВНА ГЛАВНИНА ВРЗ ОСНОВА НА ГЕРМАНСКИОТ МОДЕЛ	85
КОШЕВАЛИСКА ОЛГА, РОГЛЕВА АЛЕКСАНДРА МЕЃУНАРОДЕН И НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ НА ПРАШАЊЕТО ЗА НАСИЛСТВО ВРЗ ДЕЦАТА ОД СТРАНА НА ВОЗРАСНИ ВО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО	93
САВЕСКИ ДЕЈАН ЗНАЧЕЊЕТО НА УСТАВНАТА ЖАЛБА ВО КРЕИРАЊЕТО НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ ОДНОС НА МЕЃУ УСТАВНИТЕ СУДОВИ И ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА	105
ТОДОРОВА БИЛЈАНА ЕДНАКВА ПЛАТА ЗА РАБОТА СО ЕДНАКВА ВРЕДНОСТ	119
БИЛЈАНА ПАНОВА СОСТОЈБИТЕ И ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ПРАВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО СРЕДНИТЕ УЧИЛИШТА	125
ИЛИЌ ЈОВИЦА СЕБЕСПОЗНАНИЕТО И ПРАВОТО ДА СЕ ЧОВЕКУВА	127

РИМСКИОТ MANDATUM (ДОГОВОР ЗА ПОЛНОМОШНО) ВО СРПСКИОТ ГРАЃАНСКИ ЗАКОНИК НА ХАЦИЌ

Апстракт: Римското право на денешното, современо право и современите правни системи остава спектар на права и правни институти чија примена е обележје на современиот правен живот. Ваквото наследство ги наметнува прашањата: Како овие институти доспеале на овие простори? Во која мера правилата за овие институти поставени уште во римското право се денес реципирани? Во овој труд, авторот разгледува еден од многуте наследени римски институти кои се создаваат во Рим и стануваат дел од римското право. Станува збор за римскиот *mandatum* (договор за полномошно) чии почетоци датираат од периодот на римската Република. Овој римски институт на просторите на бивша Југославија доспева преку Српскиот граѓански законик. Авторот ќе ги наведе основните правила за *mandatum* (договор за полномошно) кои биле карактеристични за Рим. Компарацијата на *mandatum* (договор за полномошно) во Српскиот граѓански законик ќе прикаже колку римските правила се пренесени и втемелени во овој законик. Во овој труд, на крајот, ќе се утврди постоењето, силното влијание и рецепцијата на римското право кај конкретниот правен институт во Српскиот граѓански законик на Хаџиќ.

Клучни зборови: *право, договор, римско право, римски институт, Јован Хаџиќ, Српски граѓански законик, полномошно.*

ANTANASOVSKA – CVETKOVIC ANETA²

THE ROMAN MANDATUM (CONTRACT OF MANDATE) IN THE HADZIC'S SERBIAN CIVIL CODE

Abstract: Roman law to contemporary law and contemporary legal systems leaves a range of rights and legal institutes whose enforcement is a symbol of modern legal life. This kind of a legacy raises the questions: How does the institutes reached these places? To what extent the rules laid down in Roman law for these institutes are accepted today? In this paper, the author discusses one of the many inherited Roman institutes that were created in Rome and became part of Roman law. It is about the Roman *mandatum* (contract of mandate) whose origins date back to the period of the Roman Republic. This Roman institute to the territories of former Yugoslavia is reached through the Serbian Civil Code. The author will mention the basic rules for the *mandatum* (contract of mandate) that were considered as characteristics for Rome. The comparison of the *mandatum* (contract of mandate) in the Serbian Civil Code will show how much the Roman rules have been transfer and established in this code. In the end, this paper will determine the existence, strong influence and reception of Roman law of the specific legal institute in Hadzic's Serbian Civil Code.

Key words: law, contract, Roman law, Roman Institute, Jovan Hadzic, Serbian Civil Code, mandate.

Вовед

Брзината на денешното живеење наметнува нови правила на постапување, па тешко е да се каже дека не постои лице (физичко или правно) кое, во некој момент, не ги има искористено услугите кои ги дава адвокатот, како, на пример, правната помош која ја дава во рамките на својата правна професија. Наједноставен пример за правната помош е застапување на странката пред судовите на Р. Македонија или склучување на некој договор. Во таа насока, договорот за полномошно и полномошното, како правни термини, не се непознатица за секојдневниот правен живот.

¹ Авторот е доктор на правни науки. E-mail: a.atanasovska@yahoo.com

² The author is Phd in Legal science. E-mail: a.atanasovska@yahoo.com

Рим се таргетира како одредница за појавувањето на *mandatum* (договор за полномошно) во спектарот на историско-правната литература. Како конкретен период на раѓање на овој правен институт се бележи периодот на римската Република, особено периодот на нејзиниот крај. Историските прилики кои се сметаат за иницирачка каписла кои доведуваат до појава на правниот институт *mandatum* се дефинитивното ширење на територијата на Рим и една плејада на социјални прилики кои го условуваат раѓањето на институтот *mandatum*. Резултатот на ширењето на територијата Рим резултира со вртоглаво брзото развивање на трговијата како стопанска гранка. Ваквата појава укажува на можниот факт дека едно лице не можело да биде истовремено на повеќе места на територијата на раширениот Рим и да ги изврши сите свои работи кои се, евидентно, поврзани со успешно спроведување на својата трговска активност.³ Вака поставените односи во тогашниот Рим иницираат појава на, во голем дел веќе формираните, консензуален контракт со кој можеле да се вршат како правни така и фактички работи.

Во секој случај, развојот на грандиозната Римска Империја го условува и развојот на самата судска постапка, која пак, од своја страна, наложува интензивен развој и промена на римскиот *mandatum* кој се адаптирал на социјалните промени, прилики и неприлики кои биле присутни во текот на целокупната римска историја.

Историскиот пат укажува и на промените во римското општество, а кои се однесуваат на тектонските промени кои се случуваат при самото доаѓање на Хуните. Историскиот резултат кој се појавува со доаѓањето на Хуните е следниот: конечно пропаѓање и поделба на Римското Царство на два дела, две независни целини – Источно Римско Царство⁴ и Западно Римско Царство⁵.

Историската слика на средниот век се прикажува низ еден факт кој се детектира токму во самото влијание. Тоа значи дека влијанието се одразува врз социјалните и социолошките прилики. Па така, овој период го карактеризираат силните владетели и нивното влијание. Понатаму, црквата и нејзиното силно влијание е карактеристика за овој период. На крајот, обичајното право, кое имало и те како големо влијание врз правниот живот за овој период, било регулирано. Овој период од историјата го карактеризира и уште едно битно спознание: формирање на средновековни држави.⁶ Вака претставената слика од конкретниот историски период укажува на замирање на трговијата, како стопанска гранка, токму поради појавата на феудалните имоти, како и враќање кон натуралното стопанисување и врзувањето на слободните селани за земјата, а сето ова директно влијаело на римскиот *mandatum*, кој пред сè, се појавува со цел да го задоволи трговскиот промет и движење, но и трговијата како стопанска гранка. Оваа слика од ваквото историско раздробје укажува на тоа дека консензуалниот римски *mandatum*, во текот на средниот век, го губи своето значење, а со тоа се губи и неговото социолошко и стопанско значење.

Новиот век, како нов историски период, со себе носи и нови ветришта, нови предизвици и нови класи. Во карактеристиките за новиот век кои оставиле големо значење, би можело да се вбројат и сите нови откритија во науката, стопанството, техниката, географијата. Новите ветришта дефинитивно се чувствуваат и во правната област. Круна на развојот на правото на новиот век се новите кодификации. Се работи за донесување на нови кодификации со кои се регулира правната материја како целина. Значајни кодификации биле донесени токму во новиот век и тоа во Франција, Германија, Австрија, Холандија, Швајцарија, Црна Гора. Од особено значење за овој труд е кодификацијата која важела за овие простори, а е донесена во новиот век - Српски граѓански законик⁷. Во овие нови кодификации, повторно, на правната сцена, помеѓу останатите правни римски институти, се појавува и римскиот *mandatum* (договор за полномошно) како резултат на општествениот напредок и развој.

Фактот, кој во овој момент е неоспорен, укажува на мноштвото научни трудови и монографии кои се посветени токму нему, на СГЗ. Зошто токму СГЗ е од особен интерес за овој труд?

³ Повеќе од сигурно е дека голем дел од истакнатите романисти детектира и потенцира дека трговијата, во целост, го предизвикува појавувањето на институтот *mandatum* токму поради потребата за делување и вршење на работите во туѓо име: Анте Ромац, Марјан Хорват, Драгомир Стојчевиќ, Жика Бујуклиќ, Обрад Станојевиќ.

⁴ Во историјата познато како Ромејско Царство, а подоцна прифатено како Византија која продолжува со самостојниот историски пат.

⁵ Овој дел од моќната, некогашна, Римска Империја конечно се распаѓа 476 година.

⁶ Драган Николиќ, Општа историја права, Ниш, 2007, 139-157.

⁷ Во понатамошниот текст: СГЗ.

Едноставно, законикот претставува еден историски мост, мост помеѓу минатото и сегашноста, а кој ги поврзува римскиот правен институт *mandatum* и договорот за полномошно. Така, би се утврдил историскиот развој на договорот и неговиот правен континуум до ден денешен.

1. СКИЦА НА MANDATUM ВО РИМСКОТО ПРАВО

Римската правна наука укажува на практичноста која диктира поделба на договорите. Така, практичните римски правни мозоци вршат поделба на договорите во групи. Групирањето, следствено, се создава врз основа на нивното настанување. Оттука, романистите наведуваат дека редоследот на настанувањето договорите во римското право изгледа вака: 1. вербални; 2. литерални; 3. реални. Последни во низот на настанување се консензуалните договори⁸, кои, всушност, се од особен интерес за овој труд.

Меѓутоа, кои се оние карактеристики кои укажуваат дека консензуалните договори се посебни и заслужуваат да бидат сместени во засебна група утврдена во римското право? Почетна одредница е терминот со кој во римското право биле нарекувани овие договори – *consensus*. Овој термин наведува дека за нивно скучување била доволна согласност на волја, особено онаа проста согласност на волја. Значи, доколку договорните страни постигнале согласност за битните елементи кои треба да ги содржи еден ваков договор, тогаш овој договор бил и склучен.⁹ На овој начин обврската била створена и истата обврска можела да претставува основа за тужба.¹⁰

Низ научната призма, таа е согласна за фактот кој говори дека консензуалните договори настанале како еден сеопшт резултат кој се појавува во развојот на трговијата, а воедно, и ширењето на римската територија. Понатаму, науката говори и дека општествените потреби биле во целост променети, особено после Пунските војни, но говори и за тоа дека консензуалните договори се *ius gentium*¹¹ формирајќи посебна група на договори. На краиштата, науката ги смета следните договори за консензуални: купопродажба (*emptio venditio*), наем (*locatio conductio*), ортаклук (*societas*) и, секако, договорот за полномошно (*mandatum*).

Mandatum, како договор е единствен кој во оваа група има карактеристика на двострано-нееднакво обврзувачки договор (*bilateralis inaequalis*). Овој договор претставува сè она што старите римјани го ценеле и на кое му давале на значење: дадениот збор и пријателството. Во основа, пријателството и дадениот збор се втемелени во самиот термин *mandatum*.¹²

Имајќи го предвид фактот дека овој договор се барзирал врз пријателството и довербата, во времето на неговото настанување, бил бесплатен, со кој се извршувала некаква работа за сметка на едната договорна страна – мандатор. Другата договорна страна, полномошник, имала за обврска да ја изврши доверената работа.¹³ Така, со помош на овој договор, кон крајот на Римската Република, се задоволува новата потреба која била наметната од тогашното римско општество, а се однесувала на вршење на туѓи работи за туѓа корист.¹⁴ Што се однесува до бесплатноста на *mandatum*, таа се задржува низ целокупникот развој на Римската Империја и покрај целосните и неопходни промени кои ги наметнува новосоздаденото и, секако, проширено општество.¹⁵

Самиот критериум „некоја работа“ кој произлегува од самата дефиниција на *mandatum* алудира на тоа дека предмет на договорот бил некоја фактичка или правна работа.¹⁶ Од предметот на договорот произлегува и поделбата на *mandatum*: *mandatum generale* и *mandatum speciale*. Тоа

⁸ Обрад Станојевиќ, Римско право, Белград, 2001, стр. 279.

⁹ Лазар Јоциќ, Римско право, Ниш, 1994, стр. 276.

¹⁰ Анте Ромац, Римско право, Загреб, 1987, стр. 302-304.

¹¹ Марјан Хорват, Римско право, Загреб, 2002, стр. 343-344.

¹² Жика Бујуклиќ, *Forum romanorum*, Белград, 2010, стр. 504-505.

¹³ Драгомир Стојчевиќ, Римско облигационо право, Белград, 1960, стр. 96-98.

¹⁴ Генерално, во тогашниот период од развојот на Рим, полномошникот преземал правна работа во свое име, но за сметка на мандаторот. Во тој правец, правата и обврските припаѓале на полномошникот, но морал да ги пренесе на мандаторот или на трето лице.

¹⁵ Согласно развојот на империјата, а особено со развојот на судската постапка, неминовната појава на адвокатите во Рим, услугите кои истите ги давале биле спроведувани преку *mandatum*. Секако, овие услуги иако биле наплатувани, во својата основа *mandatum* останува бесплатна правна работа.

¹⁶ На пример: грижа за имотот на мандаторот, управување со истиот или некоја конкретна работа - копање бунар, изработка на садови.

значи дека предмет на договорот, во тоа време, можело да биде управување со целокупниот имот на мандаторот, па вака склучениот договор се сметал за *mandatum generale*. Но, овој договор за свој предмет би можел да има една единствена работа. Така, ваквиот договор се сметал за *mandatum speciale*.¹⁷ Значи, при склучувањето на *mandatum* се создава една обврска. Оваа обврска се однесува на полномошникот кој морал, во тоа време, да ја изврши работата која му била доверена и целата корист од таа работа да ја пренесе на мандаторот или трето лице кое било одредено од страна на самиот мандатор.¹⁸ Токму постоењето на една обврска која се создава за полномошникот *mandatum* позади себе има карактеристика *bilateralis inaequalis*. Но, мора да се има во предвид дека со развојот на римското општество кое во голема мера ги условува и самите промени, кои имале како социјален така и правен карактер, а во согласност со истите, *mandatum* бил „приморан“ да го прошири својот предмет, па, така, бил користен и во: гаранција, назначување и договорен однос со трето лице.¹⁹

Римското право ги поставува и правата и обврските за договорните страни, а кои произлегуваат од самиот договорен однос. Кога таксативно би ги набројале обврските кои припаѓале на договната страна мандатор, тоа би изгледало вака: надомест на трошоците на полномошникот кои настанале при извршувањето на *mandatum*; да го прифати сето она што полномошникот го купил за него; надомест на сите загуби на полномошникот кои настанале при извршувањето на *mandatum*; да го ослободи полномошникот од било каква штета која настанала или би настанала во текот на извршувањето на предметот на *mandatum*.²⁰ Доколку, пак, би се набројале обврските кои припаѓале на полномошникот како договорна страна, во времето на Рим, тие биле: извршување на предметот *mandatum* со внимание; извршувањето на предметот да биде во границите на добиеното овластување; никаков профит да не биде задржан од страна на полномошникот, откако ќе биде извршен *mandatum*; да поднесе сметка на мандаторот, откако обврската ќе биде извршена; да внимава на последиците од постапувањето (делувањето) пред да ја преземе обврската за извршување на *mandatum*.²¹

Брилијантните римски умови со своите прогресивни размислувања ја предвидуваат можноста за субмандат (заменик полномошник). Но, кога оваа можност се реализира? Нејзината реализација се манифестира токму во оној момент кога полномошникот ја преземал обврската да го изврши предметот на договорот, не бил во можност сам да ја изврши истата.²² Сепак, оваа можност за поставување на заменик полномошник била веродостојна и правилна само во оној момент кога мандаторот дал согласност за такво нешто. Од друга страна, пак, тоа чувство за право, правилност и правичност кое го имале римските правни умови ги утврдува различните, посебни облици *mandatum* кои се појавувале во секојдневниот римски живот. Утврдени биле шест облици²³, од кои само еден бил сметан за пријателски совет.

Како и секој договор, така и *mandatum* престанува со извршување на предметот за кој бил првенствено и склучен. Во овој дел е нужно да укажеме и на начините на кои *mandatum* престанувал да важи во римското право. Имајќи во предвид дека се работело за консензуален договор, во римското право²⁴, како начин на гасење на обврските се поставува *contraries consensus*. Во тоа време, тоа значело дека важноста на сите договори кои биле склучени со едноставно договарање, можеле да престанат со таканаречен обратен договор.²⁵ Римските правни умови, а и римската правна наука ги предвиделе следните начини за престанување на важноста на договорот за полномошно *mandatum*: отповикување, отказ и смрт.²⁶ Отповикувањето, како начин

¹⁷ Иво Пухан, Мирјана Поленак-Аќимоска, Владо Бучковски, Гоце Наумовски, Римско право, Скопје, 2014, стр. 308-309.

¹⁸ Марјан Хорват, Римско право, Загреб, 2002, стр. 361-362.

¹⁹ William Warwick Buckland, A text-book of roman law from Augustus to Justinian, Cambridge, 1921, стр. 516-520.

²⁰ Анте Ромац, Ријечник римског права, Загреб, 1983, стр. 205-206.

²¹ Alan Watson, A contract of mandate in Roman law, Oxford, 1961, стр. 178.

²² Мирела Шарац, Мандатум у римском праву, Загреб, 1994, стр.72-77.

²³ Тоа се: *Mandatum* во корист на мандаторот; во корист на трето лице, во моја и туѓа корист, во твоја и моја корист; во твоја и туѓа корист.

²⁴ Особено во Јустинијановото право.

²⁵ Анте Ромац, Рјечник римског права, Загреб, 1983, стр. 78.

²⁶ Обрад Станојевиќ, Римско право, Белград, 2001, стр. 301.

на престанување *mandatum* можел да го даде мандаторот на полномошникот во ситуациите во кои полномошникот не сторил ништо по повод преземената обврска, а при тоа не поставил свој заменик. Во тоа време, често, инсолвентноста на мандаторот била силна причина за отказ, а со тоа и престанување на важноста на договорот *mandatum*. Кога ќе настапи смрт кај било која од договорните страни, секако дека повлекувала и престанок на догорните обврски. Но, развитокот на римското право и преминувањето од фаза во фаза, Римјаните дозволиле и на наследниците да ги исполнат преземените обврски. Доколку смртта настапила кај договорната страна полномошник, наследниците биле должни да го преземат започнатото извршување на *mandatum*. И обратно, ако смртта настапила кај договорната страна мандатор, тогаш *mandatum* и понатаму бил валиден.

На крајот, за скицата на римскиот *mandatum* да биде целосна, мораме да наведеме дека римското право на договорните страни им ја дава можноста да ги заштитат своите права, доколку истите биле повредени, а повредата произлегувала од самиот договорен однос *mandatum*. Имено, станува збор за две тужби (*actiones*). Мандаторот на своја страна ја имал тужбата *actio mandati directa*. Тоа значело дека мандаторот можел да го тужи полномошникот и на тој начин да го оствари правото на заштита на своите права. Но, од друга страна, пак, и полномошникот имал право да поднесе своја тужба, да го тужи мандаторот и, на тој начин, да ги заштити своите права – *actio mandati contraria*.²⁷

2. РИМСКИОТ MANDATUM (ДОГОВОР ЗА ПОЛНОМОШНО) ВО СРПСКИОТ ГРАЃАНСКИ ЗАКОНИК НА ХАЦИЌ

Римскиот договор за полномошно *mandatum* своето повторно појавување на правната сцена, својата ренесанса го доживува во новиот век и тоа, прво во првиот преиод на тоа доба, во Францускиот граѓански законик (*Code civil*)²⁸. Во Србија, договорот за полномошно (*mandatum*) во правниот систем е вметнат преку Српскиот граѓански законик.

СГЗ се смета за прв модерен законик на овие простори чија важност опфаќала период од цел еден век. Оваа модерна кодификација, законик, е четврта значајна, долготрајна кодификација донесена на тлото на Европа.²⁹

Правната теорија неоспорно смета дека големиот правник Јован Хаџиќ³⁰, откако кнезот Милош Обреновиќ го наговорил, создава едно епохално правно дело, по примерот на Австрискиот граѓански законик, и успешно го прилагодува на тогашните услови кои биле карактеристични за тогашна Србија. Ова епохално дело ја гледа светлината на денот во 1844 година. Колку и историјата и правната наука ја поддржуваат или негираат теоријата дека се работи за скратена вресија на Австрискиот граѓански законик, како и јазикот на кој е напишано ова епохално дело, може да се смета дека Хаџиќ, при неговата изработката, особено внимавал на правните термини кои ги адаптирал на тогашниот менталитет, јазик и говор, а сè со една цел: навикнување на народот на самиот правен јазик и правната терминологија која морала да биде прифатена и нашироко одомаќинета.³¹

Патот за да се изработи едно вакво епохално дело, какво што е СГЗ, секако бил и долг и макотрпен. Макотрпноста се детектира кај силната иницијатива и инсистирањето на кнезот Милош, преку преведувачката моќ и способност на правникот Јован Хаџиќ до формирањето на законодавната комисија, во тоа време, со специјална, конкретна намена – прогласување на

²⁷ William Worwick Buckland, *A text-book of roman law from Augustus to Justinian*, Cambridge, 1921, стр. 515.

²⁸ Донесен е 1804 година и се смета за прв модерен законик. Создаден е по примерот на римското право. Со овој законик успешно се менува правната свест и почнува една нова епоха во развојот, пред сè, на граѓанското право.

²⁹ Во текот на Новиот Век, пред СГЗ, донесени биле следните законици: францускиот *Code civil* (1804 година), австрискиот *Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie* (1811 година) и холандскиот *Burgerlijk Wetboek* (1838 година). А многу години после СГЗ донесен е и црногорскиот Општи имовински законик за Црну Гору на Валтазар Богишиќ (1888 година), кој, исто така, се вбројува во кодификациите на новото време.

³⁰ Јован Хаџиќ (1799-1869) по потекло од Нови Сад. Се смета за голем кижевник, адвокат, преведувач и политичар. Студирал право во Пешта каде и докторирал. Еден од основоположниците на српската Матица и нејзин прв претседател. Во исто време, претставен во литературата и како простветен и културен деец.

³¹ Сима Аврамовиќ, *Српски граѓански законик (1844) и правни транспланти - копија аустријског узора или више од тога?*, Белград, 2014, стр. 13-45.

законикот³². Колку ваквиот пат да бил трновит и макотрпен, науката се сложува со тоа дека влијанието и рецепцијата на римското право и неговите правни институти во СГЗ е силно и големо.

2.1 Дефиниција, договорни страни, бесплатност, консензуалност на договорот за полномошно и полномошно во СГЗ на Хаџиќ и рецепцијата на римскиот *mandatum*

Во СГЗ, Хаџиќ на договорот за полномошно ја посветува глава XXII и тоа со наслов „О пуномоћству и деловодству“³³, а правните одредби нему посветени се сместени во членовите 609-631.

Во првиот член од главата XXII со број 609 е дефиниран поимот на договорот за полномошно. Па така, во тоа време, под договор за полномошно се сметал таков договор со кој овластувањето кое е добиено е во туѓо име. За другата договорна страна, во согласност со истата дефиниција, морало нешто да биде сторено. Понатаму, во СГЗ, се наведуваат и договорните страни - работодавец и полномошник, а „власта“ која морала да биде дадена на писмено се нарекува полномошно.³⁴ Ако внимателно се прочита СГЗ, особено членовите кои се посветени на договорот за полномошно, конкретно овластувањето кое морало да биде писмено дадено, тогаш можно е да се утврди дека и во СГЗ постои поделба на пономошното, и тоа: општо (генерално) полномошно и посебно (специјално) полномошно.³⁵

Тогаш, колкаво е влијанието на римскиот *mandatum*? Од дефиницијата може да се заклучи дека пономошникот кому му е дадено полномошното, постапува во туѓо име и за туѓа сметка. Римскиот принцип „во свое име, за туѓа сметка“, сега е напуштен и постои нов принцип – „во туѓо име, за туѓа сметка.“ Сепак, може да се каже дека, во основа останува римската дефиниција. Така, и понатаму се работи за консензуален договор, „неперфектно“ двостран, каде, сега, полномошникот постапува во туѓо име, но и понатаму се користи принципот „туѓа сметка“. Во крајна линија, предмет на договорот, и понатаму, е било која работа (фактичка или правна) бидејќи, од дефиницијата, не може да се утврди правна конкретизација на предметот на овој договор.

Исто така, од вака дефинирираниот поим, не е јасно истакнато и тоа дали се работи за бесплатна правна работа. Рецепција на бесплатноста, како римски принцип, сепак постои и тоа во засебен член. Иако станува збор за член кој се однесува на надомест на штета, еден дел се однесува токму на бесплатноста каде се истакнува дека полномошникот фактичката или правна работа може бесплатно да ја изврши.³⁶ Во исто време, истиот член наведува дека полномошникот има право извршувањето на правната или фактичка работа да го стори за награда. Оттука, произлегува дека принципот на пријателство и принципот на бесплатност, кои биле важечки за Рим, сè уште важат и се втемелени во СГЗ.

Видливо е и прифаќањето на римските *mandatum generale* и *mandatum speciale*. Во рамките на членовите 612 и 613 токму се одредува што значи општо полномошно, а што посебно полномошно. Се сметало дека кај општото полномошно не биле назначени границите на делување на полномошникот и, во исто време, извршувањето на предметот на договорот за полномошно било оставено на свеста, знаењето, умењето и разумот на самиот полномошник. Од друга страна, пак, во согласност со СГЗ, за полномошното да биде сметано за специјално морало да постојат конкретни ситуации кои се точно, таксативно, наброени во членот 613 од законикот. Така, специјалното полномошно морало да постои кога биле продавани туѓи ставри во туѓо име. Специјалното полномошно морало да постои и кога се примала некаква наплата во туѓо име и за туѓа сметка, кога се подигнувале, земале туѓи пари, за парнични постапувања, за долгови, за поравнување. За склучување, пак, на ортаклук или договор за поклон, како и за прифаќање на

³² Драган Николиќ, Граѓански законик, кнез Милош Обреновиќ и законодавна комисија у Србији 1829–1835. године, Белград, 2014, стр. 63-74.

³³ За да се задржи оригиналноста и потребите на трудот насловот во текстот мора да остане онаков каков е во СГЗ, а преводот би бил: „За полномоштвото и работоводството“. Во понатамошниот текст од трудот, преводот на оригиналните наслови ќе бидат вметнати во фуснота. Преводот за потребите на овој труд го врши авторот.

³⁴ Чл. 610, СГЗ.

³⁵ Чл. 612-613, СГЗ.

³⁶ Чл. 619, СГЗ.

наследство во туѓо име или за одбивање на истото и за отстапување на некое право кое не можело да се наплати, во тоа време, било потребно специјално (посебно) полномошно кое било издавано за конкретна работа.³⁷

Дали оваа директна рецепција на римското право образованиот Хаџиќ ја вградува во СГЗ или е само едноставен превод на Австрискиот граѓански законик, навистина, е тешко да се каже. Колку за компарација, ако би се работело за едноставен превод, тогаш Хаџиќ не дава точен превод на членот 1005 од Австрискиот граѓански законик. Во согласност со овој член се работи за договор за ополномоштување кој може да биде склучен во усна или писмена форма. Понатаму, исправата која за потребите на договорот за ополномоштување ја дава властодавецот на полномошникот се нарекувало полномошно. Оттука, во СГЗ се наведува дека само „власта“ (се нарекувала полномошно³⁸) која од властодавецот преминувала врз полномошникот се давала во писмена форма, но никаде низ одредбите од СГЗ не се наведува дека договорот за полномошно се склучува писмено или усно. Сметаме дека, во конкретниов пример, не постои само прост, едноставен превод на Австрискиот граѓански законик, туку дека Хаџиќ го применува римското право и неговите принципи и дека, следствено, постои римската консекуалност што укажува на тоа дека простата согласност на волја се смета за доволна како би се склучил договорот за полномошно.

2.2 Обврски на договорните страни во СГЗ на Хаџиќ и рецепцијата на римскиот *mandatum*

Погоре во текстот веќе беше речено дека Хаџиќ во СГЗ и неговите членови посветени на договорот за полномошно ги потенцира властодавецот и полномошникот за негови договорни страни. Оттука, можат да се постават две прашања, а одговорите да се пронајдат во СГЗ: кои биле обврските кои припаѓале на договорната страна властодавец и кои се оние обврски кои припаѓале на договорната страна полномошник? Следствено, се наметнува и прашањето: дали обврските одговараат на обврските поставени во римското право?

Однапред е утврдено правилото дека обврските се поделени во две групи:

- а) оние кои припаѓаат на властодавецот и*
- б) оние кои припаѓаат на полномошникот.*

а) обврски кои припаѓаат на договорната страна полномошник

Обврските на полномошникот Хаџиќ ги сместува во членовите 615-617. Во согласност со овие обврски, полномошникот бил должен да преземената и ветена работа ја обави чесно³⁹ со потребната грижа на добар домаќин. Самостојноста при извршувањето на предметот на договорот, секако, влегува во опфатот на обврските кои припаѓале на договорната страна полномошник.⁴⁰ Во исто време, надоместот на штета која полномошникот би ја сторил по своја вина при извршувањето на предметот на договорот спаѓа во групата на обврски на полномошникот. Така, истата морал да ја надомести, што претставувало, всушност, и обврска на полномошникот.⁴¹

Вака поставените обврски во законикот на Хаџиќ оставаат впечаток дека се работи за комплетна рецепција на римското право во однос на обврските кои ги имал полномошникот во некогашниот Рим. Поклопување со римското право може да се утврди и во оној дел каде се вели дека полномошникот е со обврска целата корист која произлегувала од извршената работа ја префрли на властодавецот.⁴² Влијанието на римското право се гледа и во можноста на поставување на субмандатар (заменик на полномошникот). Оттука, доколку полномошникот не е во можност сам да ја изврши доверената работа, тогаш може да постави свој заменик, но само во согласност со властодавецот. И во овој случај, како и во римското право, полномошникот мора да води сметка да за свој заменик постави достојна, способна и чесна личност.⁴³

³⁷ Чл. 614, СГЗ.

³⁸ Чл. 610, СГЗ.

³⁹ Чл. 615, СГЗ.

⁴⁰ Чл. 616, СГЗ.

⁴¹ Чл. 617, СГЗ.

⁴² Чл. 615, СГЗ.

⁴³ Чл. 615, СГЗ.

б) обврски кои припаѓаат на договорната страна властодавец

Правилата кои се однесуваат на обврските на властодавецот, а кои произлегуваат од договорниот однос, во СГЗ се опфатени со членовите 618-620. Во согласност со членот 618 од законикот, властодавецот е должен да ги подмири сите трошоци кои ги имал полномошникот при извршувањето на предметот на договорот за полномошно. Во овој член се прокламира авансно плаќање. Но, во исто време, овој член обрнува внимание на тоа дека секоја сторена штета ќе биде надоместена од страна на властодавецот, само ако полномошникот истата таа штета не ја сторил по своја вина. Секако, властодавецот е во обврска да прими сè што полномошникот има извршено во негово и негова сметка вклучително и сите договори кои полномошникот ги склучил со трети лица во име на властодавецот.⁴⁴ Од одредбите кои се поврзани со полномошното обврските за властодавецот можат да се погледаат од два правца. Првиот се однесува на онаа секвенца која говори дека ако властодавецот сакал да биде извршена конкретна работа бил во обврска да даде специјално помолномошно. Вториот правец упатува на тоа дека властодавецот има и обврска да даде генерално полномошно за сите работи кои сакал да бидат извршени, а при тоа се договорени во самиот договор за полномошно.⁴⁵

Карактеристичен член кој говори за надоместот на штета како обврска на властодавецот и во кој се појавуваат две специфични правила е членот 619 од СГЗ. Во овој член се укажува на тоа дека доколку договорот за полномошно е бесплатна правна работа, тогаш властодавецот е со обврска истата штета да биде надоместена. И обратно, ако со договорот за полномошно е договорена награда, тогаш властодавецот не бил во обврска да ја надомести евентуално сторената штета.⁴⁶

Вака презентираниите обврски за договорната страна властодавец ја дозволува можноста да се утврди енормната сличност со правилата поврзани со *mandatum* од римско време. Сличностите се отсликуваат во надомест на штетата и надомест на тошоците кои ги имал полномошникот. Оттука, може да се евидентира рецепција на правните правила поставени уште во римското право.

2.3 Престанување на договорот за полномошното во СГЗ на Хаџиќ и рецепцијата на римскиот *mandatum*

Во рамките на одредбите кои се посветени на договорот за полномошно во СГЗ, постојат одредби кои се однесуваат и применуваат на престанокот на важноста на самиот договор. Хаџиќ наведува неколку начина на престанување на договорот за полномошно. Имено, одредбите за престанување на важноста на договорот се поместени во членовите 622-625.

Читањето на овие одредби на оригиналниот јазик и користениот стил на кои се и напишани нуди една интересна јазична игра, но во правни рамки, законикот ги предвидува следните начини⁴⁷ за престанување на договорот: властодавецот го отповикува даденото полномошно (го порекнува), полномошникот го откажува (враќа) полномошното, настапување на смрт кај било која договорна страна и стрчај.

Во согласност со СГЗ, властодавецот може да го отповика даденото полномошно со помош на отказ и на тој начин да престане правната важност на договорот за полномошно. Последиците, пак, кои произлегуваат од ваквиот чин се однесуваат на тоа секое настапување на полномошникот во име на властодавецот, откако е сторено отповикувањето, да не произведуваат никакво правно дејство.⁴⁸ Во иста насока, на полномошникот му е дозволен отказ. Тоа значи дека полномошникот има право да го откаже применото полномошно, но само не во невреме. Што значи тоа? Кога полномошникот го откажува применото полномошно, секако, настапуваат извесни последици. Така, отказот не смее да има никакво влијание врз преземените работи (фактички и правни) и да нема никакви несакани последици за властодавецот. Во случај отказот да предизвика било какви штетни последици за властодавецот, тогаш полномошникот ќе одговарал за сторена штета.⁴⁹

⁴⁴ Чл. 620, СГЗ.

⁴⁵ Чл. 612, 613 и 614, СГЗ.

⁴⁶ Чл. 619, СГЗ.

⁴⁷ На оригиналниот јазик употребуван при пишувањето на СГЗ се работи за следните начини: „властодавац пуномође порече“, „пуномоћник може пуномође вратити“, „кад или пуномоћник или властодавац умре“ и „стециште отвори или објави“.

⁴⁸ Чл. 622, СГЗ.

⁴⁹ Чл. 623, СГЗ.

Кога ќе настапи смрт кај властодавецот или полномошникот, во согласност со членот 624, престанувал и самиот договор. Меѓутоа, правното дејство на договорот не престанува, доколку постојат наследници на покојниот властодавец. Екстензија на важноста постои, договорот не згаснува, доколку гласи и на наследниците. Важноста на договорот се продолжува и во случај ако наследниците го известат полномошникот за смртта на властодавецот и на тој начин тие исти наследници не би трпеле извесни штетни последици.⁵⁰

Доколку внимателно се прочитаат овие членови, може да се утврди, и те како, целосна рецепција на римското право, па дури и во делот каде се наведуваат случувањата со самиот договор кога ќе настапи смрт кај било која договорна страна. Во тој правец, користењето на правните правила на Рим, во рамките на СГЗ, се однесуваат и на инсолвентноста на властодавецот. Така, доколку властодавецот во исто време е и должник, а над должниковиот имот се отвори стечај, тогаш престанува важноста на договорот за полномошно кој го скучил должникот (властодавец) со полномошникот и сè што полномошникот би презел после стечајот не произведува никаква правна важност.⁵¹

Уште еднаш, Хаџиќ ги рецепира и користи римските правни правила за престанување на римскиот *mandatum* и ги вметнува во неговата изработка на членовите кои се посветени на престанувањето на договорот во рамките на Српскиот граѓански законик.

3. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Неминуовно, Хаџиќ створил нова модерна кодификација на граѓанското право – Српски граѓански законик. Иако на Хаџиќ му се препишува само едноставен превод на Австрискиот граѓански законик и таквиот превод науката го смета за помала и исклучително лоша верзија, сепак сме на ставот дека не се работи само за прост, едноставен превод во делот кој се однесува на договорот за полномошно. Би можело да се каже дека СГЗ, во однос на договорот за полномошно, е работен по примерот на Австрискиот граѓански законик, но не смее да се занемари големото влијание на римското право. Со тоа, уште еднаш се потврдува брилијантноста на римскиот правен ум кој го поседувале тогашните римски правници. Не е ни чудо што постои толку големо влијание на римското право во правните регулативи на Кнежевството Србија.

Имено, на тој простор, барем во поголемиот негов дел, постоела Византија како наследничка на Римското Царство, па со самото тоа не постоела можност римското право и римските правни институти да бидат во целост изгубени, барем не во онаа мера во која се изгубиле во Западното Римско Царство. Римското право и натаму продолжува да функционира до целосната пропаст на Византија, па може да се каже дека извесни римски институти, сепак, продолжуваат да живеат без разлика на тоа колку се модифицирала тогашната политичка и правна слика.

Значи, на Хаџиќ му претстоела една значајна и историски важна задача: да ги следи модерните промени и модерните кодификации, да ги следи римските правни правила и истите тие правни правила да ги инкорпорира во модерниот СГЗ и, на крајот, сето тоа да го приближи на обичниот човек кој живеел во тој историски период. Сметаме дека Хаџиќ со својот брилијантен правнички ум успева да го земе и инкорпорира најдоброто од Австрискиот граѓански законик во СГЗ. Оттука, не смее да се сомнева во снагата на римското право и рецепцијата на правните правила наменети, конкретно, за договорот за полномошно.

Единствено, рецепција не постои на римските тужби кои биле специјално наменети за властодавецот и полномошникот бидејќи судскиот систем во време на Кнежевството Србија бил променет и адаптиран на тогашните услови. Во иста мера, во одредбите посветени на договорот за полномошно не постои и рецепција на врстите *mandatum*. Науката смета дека токму од тие видови, со текот на времето, се создаваат засебни договори со свои конкретни правни правила, дефиниции и со свој предмет.

На крајот, би можело да се каже дека, сепак, одредбите кои се посветени на договорот за полномошно во рамките на СГЗ се под влијание на римското право и неговите правни правила наменети за *mandatum*.

⁵⁰ Чл. 624, СГЗ.

⁵¹ Чл. 625, СГЗ.

Користена литература

• Книги

- [1] Buckland, W.W.: *A text-book of Roman law from Augustus to Justinian*, Cambridge, University press, 1921.
- [2] Бујуклић, Ж.: *Римско приватно право*, Београд, 2015.
- [3] Вујуклић, Ж.: *Forum Romanorum*, Београд, 2010.
- [4] Јосић, Л.: *Римско право*, Ниш, 1994.
- [5] Јосић, Л.: *Римско право*, Ниш, 1995.
- [6] Николић, Д.: *Fragmenti pravne istorije*, Ниш, 1997.
- [7] Николић, Д.: *Опита историја права*, Ниш, 2007.
- [8] Пухан, И., Поленак-Аќимовска, М., Бучковски, В., Наумовски, Г.: *Римско право*, Скопје, 2014.
- [9] Ромас, А.: *Rječnik rimskog prava*, Zagreb, 1983.
- [10] Ромас, А.: *Римско право*, Zagreb, 1987.
- [11] Стојчевић, Д.: *Римско облигационо право*, Београд, 1960.
- [12] Стојчевић, Д.: *Римско приватно право*, Седмо издање, Београд, 1975.
- [13] Станојевић, О.: *Римско Право*, Београд, 2001.
- [14] Horvat, M.: *Римско право*, Zagreb, 2002.
- [15] Šarac, M.: *Mandatum u rimskom pravu*, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Zagreb, 1994.
- [16] Watson A.: *Contract of mandate in roman law*, reprinted edition, Oxford, 1961.

• Зборници

- [1] Аврамовић, С.: *Српски грађански законик (1844) и правни транспланти- копија аустријског узора или више од тога?*, Зборник : Српски грађански законик-170 година, Библиотека Зборници, Београд 2014. стр. 13-47.
- [2] Николић, Д.: *Грађански законик, кнез Милош Обреновић и законодавана комисија у Србији 1829–1835. године*, Зборник: Српски грађански законик – 170 година, Библиотека Зборници, Београд, 2014. стр. 63-72.
- [3] Šarac, M., Stanić, I.: *Mandatum pecuniae credendae*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, v.31, br. 2, 2010.

• Законски текстови

- [1] *Австриски грађански законик од 1811 година*;
- [2] *Српски грађански законик од 1844 година*;
- [3] *Француски грађански законик од 1804 година*